

Метльова Є.А.

студентка,

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

ПОНЯТТЯ ПРО РЕАЛІЗМ

Реалістична основа образотворчого мистецтва сьогодні поставлена під сумнів, існують спроби вести подальший розвиток естетичної думки без огляду на неї. Загальна проблема реалістичної творчості, що гостро постала в ХХ ст виглядає так: виникнення гіперреалістичного зображення в живописі, фото-, цифрових технологій що призводять до спроби заміщення реалістичного зображення – з одного боку, виникнення багатьох нових течій в мистецтві, винесення на перше місце особистості автора, постановка питання про потребу, навіть можливість взагалі існування реалізму у сучасності – з другого боку. Також існує масове нерозуміння сенсу поняття реалізм, розгубленість, що бере свій початок в релятивізмі наукової думки.

Аналіз досліджень виявив суттєві розбіжності у поглядах представників модерністського та класичного напрямків. Сучасними авторами створено численні альтернативні теорії, між якими немає згоди, це свідчить про бажання знайти вірний шлях до істини, хоча і про велику ступінь недовіри [1 с. 35, 2]. Єдиним осередком послідовно наукової гуманітарної думки у ХХ ст. виявилась радянська філософська школа. Великий вклад у розуміння мистецтва, природи естетичного зробив професор Київського державного університету, радянський філософ та естетик А. Канарський [3, с. 10, 170, 189]. Критика модернізму та явищ сучасної культури, розбір питань мистецтва та філософії представлені у статтях та есе Мих. Ліфшица [4, с. 40, 57, 87, 276]. Доробок радянських вчених, на наш погляд, потребує подальшого вивчення без упередженості.

Головною метою даної публікації є виявлення реалістичної основи художньої творчості. Поняття реалізм вводиться для чіткого розмежування образотворчого мистецтва та інших практик, для протиставлення певної сучасної тенденції модернізму, як пануючій сьогодні ідеології, з огляду на неможливість примирення образотворчого мистецтва з хибними або односторонніми поглядами на свою сутність як явища.

Відповідь на питання про потребу в реалізмі сьогодні варіює від повної відмови від традицій реалістичного зображення, від бунту проти них, до визнання окремих творів, митців чи цілих періодів за взірці, до яких вже неможливо наблизитись в нашу епоху. З цієї точки зору існує мистецтво «старе» із його реалістичним зображенням – класичне, академічне, те якому *можливо* навчатись, і мистецтво «нове» – актуальне, концептуальне, що приходить йому на зміну. В такому випадку історія мистецтва розглядається як послідовне заміщення одних стилів іншими, які за ступенем значущості ставляться майже в один ряд, і тільки займають певне місце в історичному просторі. Мистецтво «нове», на нашу думку, має загальний принцип, який повністю відрізняється від мистецтва в минулому, а саме – тепер вміння художника, майстерність не є цінною та необхідною, вона лише *не шкодить*.

За радянських часів, коли реалістична доктрина була офіційною, уже з'явилося зміщення цього поняття із своєю протилежністю – модернізмом. Естетиками та мистецтвознавцями були створені суттєві непорозуміння у трактуванні цілей та суті явищ мистецтва (полеміку з ними вів, зокрема Мих. Ліфшиц). Прикладом реалістичного мистецтва у певному контексті визнавалась, наприклад, «Герніка» П. Пікассо. Причинами цього та інших подібних непорозумінь були непослідовність позиції критиків та дослідників, любов до західних творів, бажання іти в ногу з часом, бажання виправдати улюблених та визнаних рештою світу авторів. З боку художників,

також були зловживання. Часто вони слідували офіційним вимогам соцреалізму так беззаперечно, що роботи їх ставали жанровими та наївними, образи – штучними.

Розуміння реалізму до сьогодні кидається у крайнощі – доведення до жанровості, фотографічності та визнання реалізмом усього, що має смислово або контекстуально відношення до дійсності, проте не відповідає їй *засобами самого мистецтва*. Захоплення художників поглядами, недостатньо обґрунтованими з наукової точки зору, є однією з вагомих причин проблеми розвитку художньої творчості.

В живописі реалістичне зображення людини процвітає в епоху піднесення класичної гуманістичної думки, що співпадає з виникненням капіталістичних відносин, зародженням капіталістичного ладу. Епоха Відродження і дотепер передстає як неповторний взірець перед художниками та мистецтвознавцями Західної та Східної Європи. Академії мистецтв завжди користувалися більш пізніми методичними напрацюваннями – академічні школи в різних країнах сформувались у XVI-XVIII століттях і лише поверхнево сприйняли матеріал найрозвиненішої епохи, найбільшої уваги приділяючи вдосконаленню техніки живопису та рисунку, та обмежуючи їх рамками античних сюжетів. Під заступництвом держави таке мистецтво існувало та розвивалося іменуючись класицизмом, а пізніше академізмом. З тих пір як виникла офіційна лінія мистецтва з її консервативністю та надісторичною складністю, вишколено правильними побудовами, художники намагались вийти за межі технічності та канонів, шукаючи більшої виразності художньої мови у нових образах, темах, техніках. На початку своєї історії класицизм протиставлявся бароко, а згодом вже на противагу самому класицизму виник романтизм, на противагу академізму-стилю – реалізм-стиль, а також імпресіонізм, від якого розпочався подальший розпад образотворчого мистецтва. В такому складному протистоянні, існуючи десь «*поміж*», розвивалось *реалістичне мистецтво*, і до кінця XIX ст творчість усіх художників формувалась в рамках цього розвитку, намагаючись перебороти його реакційні риси – наближаючись до певних художніх ідеалів (якими, найчастіше були роботи майстрів Ренесансу) з одного боку, і прислухаючись до прагнень нової епохи з іншого боку.

Лише Східна Європа, що не мала в повній мірі такого піднесення реалістичного мистецтва, яке відбулося у добу Відродження на Заході, змогла продовжити життя реалістичній традиції у XIX-XX ст. У Російській Імперії виник передвижницький рух, а після 1917 року, новоутворена держава, створивши найвпливовішу хвилю авангарду і захлеснувши нею Західну Європу, увійшла в епоху нового реалізму в його соціалістичній іпостасі. В Росії та Україні академічна школа перетерпіла значних змін завдяки внеску цих течій як змістовно, тематично, так і виконавчо. У XXI ст. ця школа ще не загубила остаточно реалістичних орієнтирів, що у західному мистецтві були втрачені ще на початку XX століття. Академії сьогодні існують іноді намагаючись навчати сучасному мистецтву, іноді навчаючи класичним технікам живопису та рисунку, проте ніде сьогодні не підкреслюється ключова роль реалістичного зображення в образотворчому мистецтві.

Поняття академізму тепер отримало нового сенсу а саме, як взагалі майстерності, художньої освіченості митця, вміння користуватися усіма засобами виразності, і, в першу чергу, композицією. Цей сенс поняттю дала світова практика визнання художників не тільки без професійної освіти, а й взагалі не вміючих малювати. Зауважимо, що академізм – це лише перший крок на шляху до реалізму, що ці поняття не є тотожними. А реалізм, в свою чергу, не просто ступінь досконалості в копіюванні дійсності. Ми знаємо багато прикладів хибної правдоподібності, що ніякого відношення до реалізму не має. Максимум у відтворенні дійсності на який спроможні сучасні художники із часів Далі – сюрреалізм, гіперреалізм та фотореалізм – три близьких жанри, які видаються непідготовленому глядачеві схожими на реальність,

проте завжди мають хворобливий відтінок, перекручують, спотворюють реальність, або зображують її мертвою, фрагментарною, випадковою.

Більшість художників, що мають академічну освіту, добровільно переходить на бік модернізму, його різновидів та відхилень, виправдовуючись смертю мистецтва, нестачею засобів виразності, боротьбою «нового» зі «старим». Відхід від основних положень образотворчого мистецтва – пластичних виразних засобів, цілісності, гармонії, смислової конкретики художнього образу – означає не розвиток мистецтва, а його навмисне, хоча і не завжди усвідомлюване знищення. Сучасний стан культури характеризують поняттям постмодерн. У 2010 виходить есе Тимотеуса Вермюлена та Робіна ван ден Аккера «Нотатки про метамодернізм». У появі цього поняття виражається спроба вирішення проблем, які продукувалися модернізмом та постмодернізмом протягом ХХ ст. Метамодернізм має в своїй основі певну позитивну тенденцію, і хоча вона дуже слабка і не виходить за межі модернізму, все ж таки свідчить про зрушення, перехід на новий етап його розвитку [5].

В ХХ ст в Радянському Союзі естетика стала наукою, що не просто систематизує погляди на мистецтво, а є наукою про формування чуттєвого сприйняття, що відбувається за допомогою мистецтва. Необхідно використовувати та поширювати надбання усіх епох, якщо вони корисні для людства. Реалізм, на наш погляд, є основою образотворчого мистецтва взагалі. Якщо мінімізуються реалістичні тенденції в мистецтві, це свідчить про деградацію цієї форми людської свідомості, ніяка підміна понять не змінить цього факту. Для виходу із песимістичного кола ірраціоналізму необхідні подальші теоретичні та практичні зрушення у напрямку до реальних основ мистецтва, послідовне відкидання хибних теорій, неупередженість та безпосередність все більшої кількості митців та дослідників, а головне – зацікавленість предметом своєї праці, а не тими похідними, до яких іноді призводить людська діяльність – грошима, владою, славою.

Список використаних джерел:

1. Фуко М. Археологія знання. – Київ: Ника-Центр, 1996.
2. Бодрийяр, Жан. Прозрачність зла. Перевод на російський мову: Л. Любарська, Е. Марковська. – Москва, 2000. [Електронний ресурс] http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Bodr/przl_index.php
3. Канарський А.С. Діалектика естетичного процесу / Київ «Вища школа», 1979.
4. Мих. Лифшиц Почему я не модернист? / Москва «Искусство – XXI век», 2009.
5. Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker. Notes on metamodernism [Електронний ресурс] <http://www.emerymartin.net/FE503/Week10/Notes%20on%20Metamodernism.pdf>

Никифоров А.М.

*кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка*

НОТАТКИ ДО З'ЯСУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Кінець ХХ і, особливо, початок ХХІ століття позначився неабиякою увагою науковців до історії формування й розвитку художньої освіти в Україні другої половини ХІХ – першої третини ХХ століття. Зауважимо, що переважна більшість праць (Л. Мельничук [1], С. Побожія [2; 3], Л. Русакової [4], Л. Соколюк [5],